

BIBLIOTECA DEL PALAU DE PERALADA

Per INES PADROSA GORGOT

INTRODUCCIÓ

- 1. HISTÒRIA DE LA BIBLIOTECA**
- 2. SITUACIÓ ACTUAL**
 - 2.1 Descripció física**
 - 2.2 Descripció dels catàlegs**
- 3. DESCRIPCIÓ DELS FONDS**
 - 3.1. Llibres de bibliòfil**
 - 3.1.1 Incunables**
 - 3.1.2 Manuscrits: Llevadors, Capbreus, Llibres de Privilegis,...
Executòries de Noblesa
Còdex
Llibres d'hores**
 - 3.1.3 Col·lecció Cervantina**
 - 3.1.4 Llibres prohibits**
 - 3.1.5 Llibres interessants per llur enquadernació**
- 4. BIBLIOGRAFIA DE CAIRE GENERAL**
 - 4.1 Bibliografia específica de l'Empordà.**

INTRODUCCIÓ

El títol en que es presentaven aquestes xerrades-col·loqui, varen tenir com a finalitat la millor coneixença de la nostra terra. En parlar del contingut de la Biblioteca del Palau de Peralada no podem permetre oblidar els seus inicis: l'època Comtal, la seva continuació: fruit del patronatge de Miquel Mateu, ni negligir les col·leccions més importants d'aquest fons bibliogràfic.

Són molts els qui a través dels segles han estat protectors de les arts i el saber. Recordem la tasca dels Mèdicis a Itàlia, el gran col·leccionista francès del s. XV Jean Grolier, per esmentar un rei parlem de Francesc I, rei de França, gran bibliòfil, va ser qui imposà el dipòsit legal, o evocuem noms de bibliòfils anglesos com Lord Spencer o bé Sir Thomas Phillips.

En aquest mateix camp es distingí M. Mateu, col·leccionista i bibliòfil, actuà protegint i preservant part del patrimoni escrit, fet que queda palès en observar el fons bibliogràfic.

Aquesta Biblioteca és eminentment una gran col·lecció d'obres de bibliòfil. Al contingut de cada exemplar s'hi afegeixen altres característiques que li confereixen una especial significació, com: dedicatòries autògrafes, anotacions marginals, ex-libris d'antics propietaris, exemplars numerats, edicions reduïdes impreses en papers especials... Cada exemplar s'esdevé únic, assolint un valor intrínsec sense repetició.

Per unes i altres raons la riquesa dels fons és d'incalculable valor. La lectura a través de tots els temps i tots els temes és possible. Per aquest motiu la selecció s'esdevé encara més difícil. El fet de triar o excloure ha estat una tasca complexa en la qual ens hem vist obligats a prescindir de certs apartats com són: Bíblies, llibres de música, literatura infantil, lit. de clàssics grecs i llatins... que pel fet de la seva exclusió no vol dir que manquin d'importància.

1. UBICACIÓ I HISTÒRIA

La Biblioteca es troba en el que foren les cel·les i l'habitació prioral de l'antic convent de Carmelites fundat al s. XIV.

L'esmentada comunitat religiosa es va veure obligada a abandonar el Convent degut a la Llei de Desamortització. En el s. XIX, gràcies a la clàusula de reversió feta pels avantpassats de la família Comtal, el Convent tornà a formar part de les propietats de la família Rocabertí.

Cap a 1876 començaren les obres de restauració de l'església i del Convent.

Antoni de Rocabertí, Comte de Zavellà i Tomàs de Rocabertí, Comte de Peralada, residents a París, es traslladaren a viure a Peralada portant a aquesta vila els seus béns més preuats com era la biblioteca particular de cadascun. Aquest fou doncs, l'inici de l'actual biblioteca. Ara bé, fixar una data és difícil ja que fins fa ben poc no hi havia documentació concreta al respecte, si bé recentment a l'arxiu particular de D. Miquel Mateu, s'ha trobat una comunicació escrita firmada per Martí Costa, bibliotecari, dirigida a Mateu i Llopis en la qual fixa com a data l'any 1888.

En aquest fons inicial, pot ser que hi hagués algun exemplar pertanyent al Convent del Carme? La resposta es suposa afirmativa per quant en els fons actuals hi observem el «Libre de Censos del Convent del Carme», així com el «Llibre del gasto» i el «Llibre de expectancies de Fundacions del Convent del Carme», que juntament amb altres llibres de pietat es fusionaren amb els volums provinents de París dels germans Rocabertí.

La biblioteca només fou un dels aspectes culturals que la família Rocabertí aportà a la vila de Peralada, ja que a la planta baixa del Convent s'hi instal·là l'escola de teatre i de música, d'on neixé La Principal de Peralada.

Tota aquesta eufòria s'esmoreï a finals de segle en morir sense descendència els representants de la família Rocabertí.

Des de finals de segle fins l'any 1923, data en que Miquel Mateu comprà el conjunt, tant la part del Convent com la del Palau varen romandre abandonades estant subjectes a depredacions.

Consta que el número de volums era de 20.000 en el moment de la compra.

Des de l'any 1929 Mossèn Joan Janoher tingué cura de la biblioteca, començant a catalogar i classificar seguint l'adaptació que Jordi Rubió havia elaborat de la Classificació Decimal per a les Biblioteques de la Mancomunitat, model que seguia la Biblioteca de Catalunya, adoptant-se el mateix tipus de cedularis i fitxers. Mossèn Joan Janoher realitzà aquesta tasca fins l'any 1936.

Continuà el treball, malauradament deturat a causa de la Guerra Civil, Martí Costa home senzill, treballador, autodidacta pel que fa referència a la tècnica de biblioteques i de gran ajut per a qualsevol estudiós que s'atansés a consultar el fons de la Biblioteca-Arxiu, fet que vaig tenir ocasió de constatar en les periòdiques consultes realitzades. Serveixin aquestes paraules com a testimoni del meu agraïment i consideració a qui exercí de bibliotecari fins l'any 1985.

2. SITUACIÓ ACTUAL

2.1 DESCRIPCIÓ FÍSICA

La Biblioteca està situada a la cara Sud-Oest del Convent del Carme, ocupant cinc dependències, dos d'elles coincideixen pròpiament amb la biblioteca, dos a l'Arxiu i la restant correspon al despatx de D. Miquel Mateu. Amb el projecte de que en el futur s'ampliï amb una sisena estança, on s'hi podrà aplegar la col·lecció cervantina.

2.2. DESCRIPCIÓ DELS CATÀLEGS

Des de l'any 1923 fins l'actualitat el fons ha passat de 20.000 a 70.000 volums.

En quant al sistema de classificació utilitzat segueix essent la Classificació Decimal adaptada per a les biblioteques catalanes per J. Rubió.

Els catàlegs existents són el d'autors i el sistemàtic de matèries.

L'adquisició de nous llibres no exclou la compra a llibreters d'antiquari, sinó tot el contrari. La biblioteca rep catàlegs des de diversos punts d'Espanya. La tria està en funció dels temes que més interessin: art, història i temes locals. Per donar una idea del moviment val a dir que el nombre de llibres enregistrats en el període d'un any ha estat d'un miler.

3. DESCRIPCIÓ DELS FONDS

3.1 LLIBRES DE BIBLIÒFIL

Dins aquest grup s'inclouen els llibres importants des del punt de vista de la biblioteca, ja sigui per la seva antiguitat (incunables, llibres gòtics...), per

la seva raresa, pel valor artístic o històric, pel tipus d'enquadernació, etc.

Alguns d'aquests exemplars es troben esmentats i descrits en els principals repertoris bibliogràfics de llibres rellevants, com: Hain, Haebler, Brunet, Antoni Palau i Dulcet.

Només fixem-nos en un dels repertoris, el d'Antoni Palau i Dulcet, per adonar-nos que en la llista de llibres dignes d'assenyalar hi figuren 400 títols localitzats a la Biblioteca del Palau de Peralada.

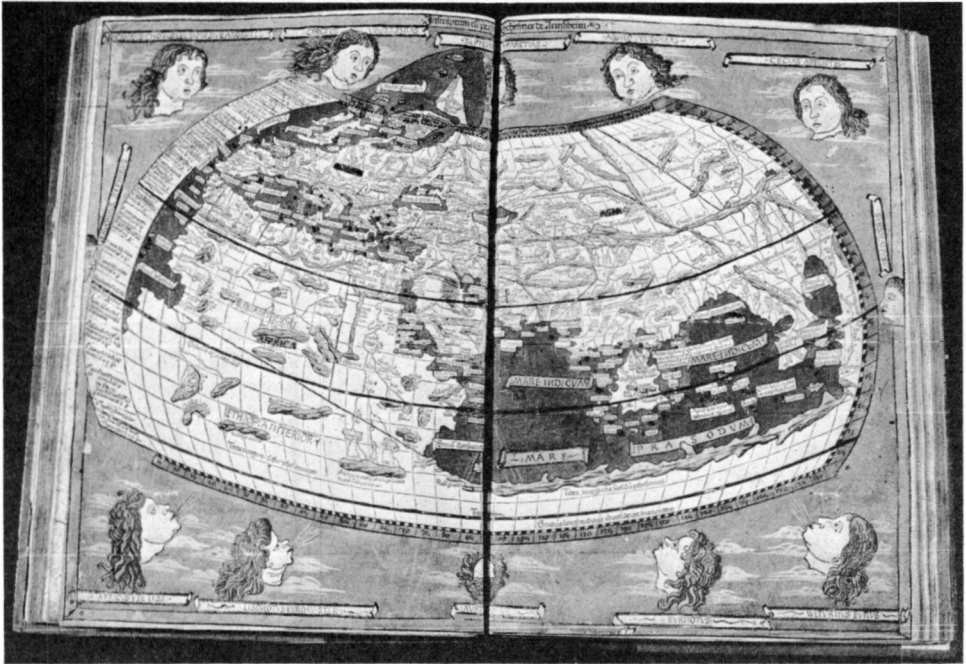
3.1.1. INCUNABLES

Com ja se sap s'anomenen així els llibres publicats des de l'aparició de la impremta (1455) a Alemanya fins el 1500. Recordem breument l'ordre cronològic segons els països. La primera impremta s'establí a Itàlia el 1463, a França el 1470 i a Espanya el 1473 a València, encara que aviat s'expandí i es crearen nous centres com: Burgos, Salamanca, Alcalà, Barcelona, Saragossa...

La col·lecció d'incunables està formada per un total de 200 títols, la major part complets i ben enquadernats, circumstància difícil d'aconseguir i més encàra en una biblioteca particular.

D'entre els incunables que constitueixen el fons es disposa d'edicions europees dels següents centres impressors: Basilea, Venècia, Roma, Florència, Nàpols, Nuremberg, Ausburg, Colònia, París, Lyon i Ulma.

I procedents d'imprentes espanyoles dels següents llocs: Sevilla, Burgos, Salamanca, Toledo, Barcelona i Montserrat.

Incunable imprès a Ulma l'any 1482. Autor: Claudio Ptolomeo, títol «Cosmographiae».

L'edició més antiga respon a un volum dels Sermons de Robertus Caracciolus imprès a Venècia per Francisco de Formis a l'any 1472.

En general la temàtica sol ser de caire religiós, de tota manera assenyalarem els que es distingeixen o bé pel contingut o bé els que sobresurten pels gravats.

D'entre els primers ressaltem els següents títols:

Una Gramàtica de Nebrija publicada a Roma el 1489.

Un «Malleus Maleficarum» d'Enric Institor, Nuremberg, 1494-97.

«Las Siete Partidas» d'Alfonso el Sabio, publicat a Sevilla, 1491.

O la «Practica» de Joannis Miquelis Savonarola, Venècia, 1497.

D'entre el segon grup cal conferir especial importància a la «Cosmographia» de Claudio Ptolomeo, un dels llibres més rics en il·lustracions del fons de la biblioteca, on hi apareixen gran nombre de mapes, amb la particularitat de que encara es desconeixia l'existència d'un nou continent, ja que fou imprès l'any 1482.

Un altre títol destacable tan pels gravats com pel format és el «Liber Chronicarum» de Hartmann Schedel imprès a Nuremberg el 1493.

3.1.2. MANUSCRITS

Hi ha un total de 1.300 manuscrits, d'entre els quals 800 són Executòries de Noblesa.

Els manuscrits són interessants perquè ofereixen la possibilitat d'aprofundir coneixements en diferents camps: literari, històric... En aquest aspecte cal destacar-ne de varis tipus: llevadors, censals, capbreus, èpoques. Referents a diverses poblacions i viles de la comarca de l'Alt i Baix Empordà, com per exemple de Foixà, Vulpellac, Darnius, Peralada, Garriguella, Bàscara, Castelló. D'aquesta vila esmentem «El Condado de Ampurias y Peralada» de J. Taberner i d'Ardena, en el qual s'hi està treballant per a la seva transcripció.

Actualment s'estan realitzant altres treballs, tal és la gairebé finalitzada transcripció d'un llibre de viatges anònim, esmentat per Manolo Moreno, que es titula «Peregrinació de la Yda de Cathaluña» del S. XVI.

Destaquem també la publicació, feta en els darrers anys, del manuscrit existent a la biblioteca de Fray Sever d'Olot «El llibre de l'art de Quynar» a càrrec de Jaume Barrachina.

Aquesta és una secció oberta a noves investigacions, on es poden esbrinar fets encara desconeguts, probablement l'apartat més engrescador per a l'estudiós.

Executòries de Noblesa

Especial menció reben les Executòries de Noblesa.

L'executòria és el títol que atorgava el Rei a certs ciutadans destacats per fets gloriosos.

En cada una, generalment, s'hi sol trobar representat l'escut de la família, l'arbre genealògic, així com la Verge o algun Sant a qui estaven encomanats o que tenien com a patró de la família.

D'entre les que romanen a la biblioteca les trobem escrites sobre pergamí, vitela i paper. L'enquadernació sol ser de pergamí, pell o vellut.

La major part de les conservades pertanyen a famílies amb cognoms castellans, si bé a continuació presentarem una selecció d'alguns cognoms

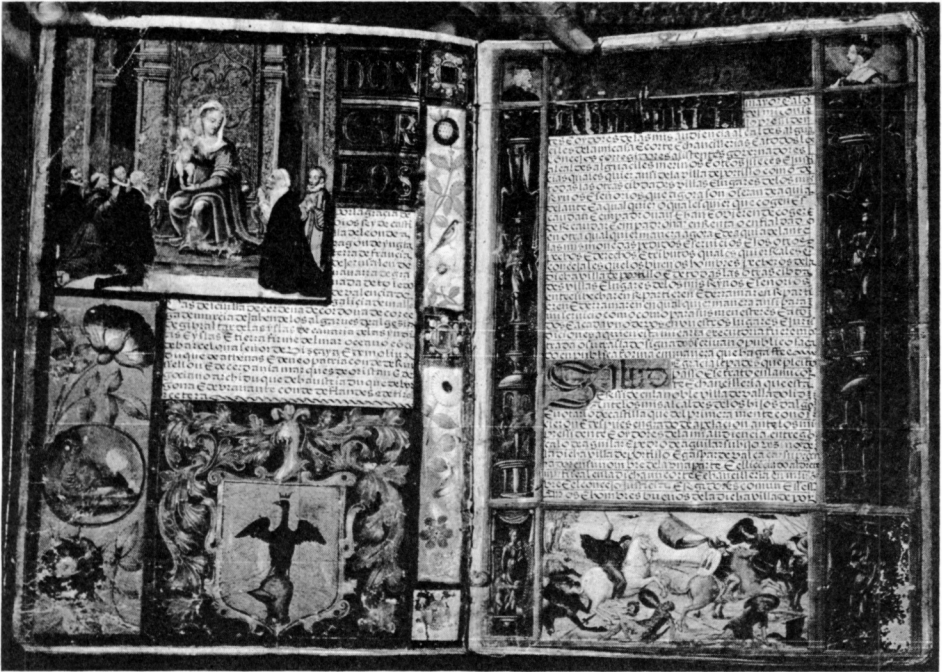
catalans de ciutadans residents a València i Catalunya, entre els quals hi figuren:

- Agulló de València, s. XVII.
- Casas de València s. XVIII
- Folch del Pou Torrell Barcelona. s XVIII
- Ferrer de Berga. s. XVIII
- Ferrer de Tarragona. s. XVIII
- Palau de València. s.XVIII.

L'Executòria més antiga data de l'any 1460, correspon a la família Mayorgas i fou atorgada pel Rei Joan de Castella. Està escrita sobre pergamí i no conté il·lustracions. Són raríssimes les que es conserven d'aquesta època, per tan el valor històric és incalculable.

Per ordre cronològic esmentem l'Executòria conferida pels reis Catòlics, Fernando e Isabel, a Jorge de Villalinda, donada a Valladolid l'any 1495. L'únic element decoratiu és l'orla, on es llegeix clarament qui l'adjudica. Encara que del primer exemple no hi ha gaire distanciament cronològic veiem com l'absència decorativa anterior queda compensada aquí amb l'aparició d'aquesta orla miniada, tenint com elements decoratius bàsicament elements vegetals, encara que de forma incipient s'inclou una figura humana.

Ben segur que és molt difícil de fer una tria d'entre les 800 Executòries, ja que n'hi ha de molt riques des del punt de vista artístic, aquest és el cas d'una executòria del segle XVI, que correspon al cognom d'Aguilar.

Executòria de Noblesa de Gonzalo i Pedro de Aguilar.
Atorgada a Valladolid el 22 de desembre de 1557.

Estilísticament renaixentista, per contrast amb les anteriors observem la profusió d'elements decoratius, la figura de la Verge a qui probablement hi estaven encomenats i l'aparició d'escenes amb sentit com la de «Santiago mata moros».

En altres llocs es dona més importància a l'escut o en altres simplement s'il·luminen les lletres capitals, seria aquest el cas de l'executòria atorgada pel rei Carles IV a Baltasar de Yegros. Algunes de les escenes de fons que formen part de les lletres capitals havien estat atribuïdes a Goya, fet que posteriorment s'ha desestimat possible.

La més recent respòn a l'executòria atorgada l'any 1893.

Còdex

Els Còdex són els llibres manuscrits sobre pergamí.

Podem establir grans diferències entre els que es troben enriquits amb miniatures i els que són simplement obres manuscrites sense il·lustracions.

Destacarem en aquest cas les obres que han perdurat com a objectes de bellesa i luxe i que formen part del tresor bibliogràfic de Peralada.

Aquests exemplars són reflexe d'una època i d'un determinat tipus de públic, factor decisiu, ja que segons a qui anaven destinats es modificaven les il·lustracions en quantitat i qualitat.

Així trobem Missals i Llibres d'Hores dedicats a reis o membres de la família reial, a prínceps de l'Església o a nobles, que són els qui donen nom a cada peça. Coneixem per exemple el «Llibre d'Hores» de Jeanne d'Évreux, segona muller del rei Carles IV de França, el «Missal Rico» del Cardenal Cisneros...

Aquests llibres que pel títol tenien com a funció la conversa amb Déu mitjançant la lectura i l'oració es trobaven ben lluny d'aconseguir el recolliment necessari donada l'admiració que despertava tal riquesa en el pietós cristià. Més que pel vessant religiós els podem esmentar pels seus valors artístics i estètics, fruit del mecenatge de bibliòfils (reis, clergues, nobles).

A la biblioteca disposem de quatre Llibres d'Hores dels segles XIV-XV i XVI, escrits en lletra gòtica, amb gran nombre de miniatures a pàgina sencera, lletres capitals embellides, pàgines orlades amb elements geomètrics, fitomòrfics i zoomòrfics.

El valor dels materials emprats pot presentar gran diferència, en els exemplars més rics: tinta d'or i d'argent i d'altres colors, en els pobres o bé tinta bicolor (negre-vermell) o una sola tinta.

La iconografia representada és religiosa, hi figuren escenes de l'Antic i Nou Testament, també és freqüent trobar-hi el Zodíac així com representacions de temes que inquietaven el gènere humà com la mort i l'infern.

El Còdex més antic conservat a Peralada és un exemplar del s. XIV amb el títol de «Pandectas i Decretales».

Esmentem per finalitzar aquest apartat un manuscrit, subjecte a investigació per J. Arnall professora de la Universitat de Barcelona «Privilegis e Franqueses del Regne de Mallorca» del s. XIV, amb adicions de principis i finals del XV.

3.1.3 COL·LECCIÓ CERVANTINA

Entre les col·leccions que formen part de la biblioteca una de les més rellevants és sens dubte la Cervantina, tot i que des de la mort de Miquel Mateu no s'hi ha incorporat cap nou títol.

El total consta de 1.000 publicacions diferents del Quixot, en diverses llengües. A més cal afegir altres títols, articles, referents a temes relacionats amb Cervantes, com miscel·lànies, llibres de cavalleria, iconografia del Quixot i una col·lecció d'ex-libris.

Entrem en l'anàlisi de les primeres edicions del Quixot. En veure la presentació, el petit format (4^{rt}) i la manca d'il·lustracions es dedueix que les primeres impressions foren barates i de gran difusió. Així s'explica que en un any hi haguessin dos o més edicions.

L'edició príncep s'imprimí a Madrid l'any 1605 a la impremta de Juan de La Cuesta, de la que no en tenim cap exemplar. Tot seguit al mateix any, s'imprimí una segona edició a València a la impremta de Pedro Patricio Mey, d'aquesta la biblioteca en conserva un exemplar, el més antic de la col·lecció. A l'igual que en l'anterior, en la portada hi ha representat un cavaller cavalcant, és l'única il·lustració.

Prova de la popularitat del Quixot fou el gran nombre de paròdies i imitacions. La segona part apòcrifa, sortí abans que la redactada per Cervantes. Escrita per Alonso Fernández de Avellaneda fou publicada l'any 1614 a Tarragona per Felipe Roberto, de la qual en posseïm un exemplar.

A mida que les edicions proliferen s'hi afegeixen noves representacions d'escenes populars.

En el s. XVIII la presentació de les edicions del Quixot millora, el format canvia, la impressió és més acurada i aquest canvi en la qualitat queda palès sobretot en els gravats que acompanyen el text.

Serà en el s. XIX quan parlarem de coneguts dibuixants i gravadors, aquest és el cas del famós Gustavo Doré, dibuixant i gravador romàntic francès, de qui disposem de varies publicacions on hi venen reproduïts el seus dibuixos. Per altra banda, es distingí per la col·laboració en altres publicacions com foren: La Divina Comèdia o Les Faules de La Fontaine.

El tipus de públic a qui van dirigides aquestes edicions és notablement diferent ja que tan la presentació, l'enquadració, el format (foli, gran foli), com les abundants il·lustracions suposaven preus elevats.

Per finalitzar aquest apartat crec convenient ressaltar un exemplar del Quixot imprès sobre suro a St Feliu de Guíxols l'any 1955. És un llibre de bibliòfil, amb totes les característiques, exemplar numerat, edició especial reduïda, nom imprès de la persona a qui va destinat, etc. S'hi reproduïxen gran nombre de gravats, són gravats del s. XVIII reutilitzats.

Es podria entrar en l'anàlisi de molts altres volums existents en el fons, però ens haurem de conformar amb els quatre exemplars esmentats. Per fer-se una idea de les edicions existents es pot consultar el catàleg publicat l'any 1948 per Josep Porter sota el títol «Catálogo de la Sección Cervantina» encara que el nombre d'exemplars augmentà considerablement des de l'any de l'edició fins a 1972.

3.1.4 LLIBRES PROHIBITS

És de tothom coneguda la censura que exercia l'estament eclesiàstic sobre la permissió d'obres a publicar i la posterior compra o venda. Fet a tenir en compte sobretot per qui estès interessat en gaudir d'una biblioteca correctament arrenjada.

Existeix la sol·licitud i permís per la compra i tenença de llibres prohibits, petició tramitada l'any 1936 per mossèn Joan Janoher. Diu així: «Concedemos ... la licencia necesaria para comprar y retener bajo su custodia, de manera que no puedan llegar a otras manos, libros prohibidos, hecha empero excepción de aquellos que data opera (dada la obra) defienden la herejía o cisma, o impugnan los mismos fundamentos de la Religión o tratan expofeso de cosas obscenas». Autorització concedida pel Bisbe Cartanyà.

Amb anterioritat els Comtes havien demanat el corresponent permís, document que roman a l'arxiu. La concessió, en aquest cas, fou en nom del Bisbe Tomàs Sivilla, amb la condició de guardar-los sota pany i clau.

Tot i l'existència de la censura algunes obres es publicaven clandestinament, apareixien amb un peu d'impremta fals simulant haver estat publicades en un altre país, burlant i fent cas omís a les autoritats pertinents.

Per veure l'extensió de prohibició tenim en aquesta secció un libel difamatori de la memòria de Mª Antonieta, el títol «Essais historiques sur la vie de Marie-Antoinette d'Autriche, reine de France» Londres, Stampe, 1789.

El repertori d'obres compreses dins la prohibició podien pertànyer a diverses matèries: literàries, pel contingut, com els escrits de La Fontaine o la vida de Casanova; religioses, per motius d'heretgia; d'anatomia degudes a les il·lustracions considerades obscenes, etc.

3.1.5 LLIBRES INTERESSANTS PER LLUR ENQUADERNACIÓ

Encara que no serà possible la visualització, no voldria deixar aquest breu apartat per aquest motiu.

Si bé hem de deplorar que en la major part dels casos l'enquadració no és la inicial, per ser la part del llibre més subjecte a les adversitats externes, podem esmentar de manera molt ràpida algunes de les enquadracions d'època preservades a la biblioteca.

Seguint l'ordre cronològic les més antigues són les enquadracions «gofrades», les estampades «a la roda», les anomenades «à la fanfare» on la major part de la tapa s'hi troben flors en espiral, palmes i branques de llorer, o bé les enquadracions dites de vano «fers à l'éventail» enquadracions franceses del s. XVIII, isabelines, etc.

Recordem que totes aquestes relligadures són artístiques acompanyant i formant part d'obres importants pel seu contingut i per qui les havia encomanat.

A més d'aquest tipus esmentats n'existeixen d'altres com són les anomenades «mitges enquadracions» on el llom i les puntes són de pell, mentre que la resta sol ser de cartró o algun paper especial. La biblioteca conserva nombrosos exemplars amb aquestes últimes relligadures.

Cas apart són les edicions més econòmiques o de butxaca.

Recordem doncs que també el suport és una part important, reflexe de l'esperit de l'època, on intervingueren artesans, artistes, tècnics i sobretot destinataris que en la majoria dels casos eren persones amb inquietuds estètiques i amb possibilitats econòmiques, per resumir, ho podríem definir en una paraula: bibliòfils.

4. BIBLIOGRAFIA DE CAIRE GENERAL

És difícil presentar una síntesi dels llibres de caire general. Intentaré a «grosso modo» fer una valoració d'algunes matèries que poden ser més atractives pels possibles estudiosos.

La Biblioteca es troba ben representada en les següents matèries: religió, jurisprudència, art, literatura i història.

Fa cosa de vint anys s'esporgaren els llibres religiosos dits de sagristia, amb doble finalitat: la de proporcionar més espai i de posar al dia la bibliografia d'aquest tema.

La matèria, a nivell general, que es troba més actualitzada és l'art. Tant pel que fa referència a arquitectura, pintura, vidre (en especial relació amb la col·lecció del Museu), miniatura, música, com dibuixos i gravats.

4.1. BIBLIOGRAFIA ESPECÍFICA DE L'EMPORDÀ

Començar a esmentar títols pot resultar una tasca feixuga. La simple lectura de catàlegs d'esdevé una feina carregosa. Potser la frase tan sentida pels estudiosos que s'arriben a Peralada pot donar una idea del seu fons «aquesta biblioteca és una mina», doncs tant els que busquen llibres de viatges, com els que cerquen arxius patrimonials, com els qui esbrinen sobre ordes religiosos, poden complaure les seves necessitats.

De tota manera com que fins el moment no hi ha res més il·lustratiu afegiré com a cloenda una sèrie de títols bàsics per a la història de l'Empordà.

PELLA Y FORGAS «Historia del Ampurdán».

VILLANUEVA «Viage literario».

FLOREZ «España Sagrada».

A. PONZ «Viaje de España».

A. de LABORDE «Voyage pittoresque et historique de l'Espagne».

BEAULIEU «Les plans et profils des principales villes... de Catalogne».

Ramon MUNTANER «Chronica o descripció dels fets e hazaynes del inclyt rey D. Jaume primer».

PAPELL «Pirates i Corsaris».

BARRAQUER Y ROVIRALTA «Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del S. XIX».

FERRER Y DE LLORET «El Ampurdán durante la guerra de la Independencia».

GOLOBARDES VILA «Els Remences dins el quadre de la pagesia catalana el s. XV».

SOBREQUÉS VIDAL «Guerra civil a l'Empordà (1462-1463)».

Pere DE MARCA «Marca Hispánica Sive Limes Hispanicus, hoc est, Geographiva et Historica descriptio Cataloniae»...

ALART «Privileges et titres relatifs aux franchises Institutions et Propietes Communales de Roussillon et de Cerdagne depuis le XI siècle jusqu'à l'an 1660».

MARTÍNEZ QUINTANILLA «La Provincia de Gerona. Datos estadísticos».

BRUTAILS «Étude sur l'eclavage en Roussillon du XIII au XVII siècle».

A més podríem afegir monografies de pobles, un gran nombre d'al·legacions i sentències de tribunals eclesiàstics catalans del segle XVII-XVIII, així com articles de revista. Les publicacions periòdiques formen també un fons considerable, però no hi quedaran reflectides deguda a l'extensió que suposaria.